

Írta: Orell Ferenc János

A fiatalok büntetőjogi változásának gyakorlatából

Az igazságügyi statisztikák szerint az elmúlt évtizedben lelassult a büntetőeljárás.

Számos büntetőügy bírósági szakban évült el, azaz több mint 1300 aktához három éven keresztül hozzá sem nyúltak a bíróságokon.¹²

Például 1993-ban 916, 1994-ben, pedig már 1299 büntetőügy évült el bírósági szakban.¹³

Korábban a felettes ügyészség vizsgálta azokat az ügyeket, amelyekben 1994. január 1-je előtt emeltek vádat és 1996. április 30-ig nem hoztak jogerős bírósági határozatot. Ennek eredménye szerint: az ügyek 11 százalékában a bíróságok még tárgyalást sem tűztek ki.¹⁴

Hasonló megállapítást tartalmaz a szakminisztérium vizsgálata is: a több mint két éve folyó büntetőügyek harmadában hat hónapig semmiféle érdemi intézkedésre, tehát még tárgyalás kifizetésére sem került sor. 4

A fiatalok esetében különösen fontos az eljárás időszerűségének szem előtt tartása. Előfordult, hogy az elkövetés után három évvel bocsátották próbára a büntényes fiatalokat.¹⁵

Sokszor előfordul, hogy a fiatalok első ügye után – amelyben nem történt meg bíróság előtti elbírálása – követ el újabb jogsértést, illetve gyakran jogsértő cselekmények sorozatát, majd ügyeiben újabb vádiratok születnek, és tárgyalásra várnak.

Az is előfordul, hogy a fiatalok ellen egyidejűleg több bíróság előtt folyik eljárás, így ha nem kerül sor az ügyek egyesítésére, ingázik különböző bíróságok között, kilátástalanul várva ügyeinek jogerős befejezését.

Az sem ritka, hogy a fiatalok már teljesítette sorkatonai idejét, már házasságot kötött, gyereke is született, mialatt – huszonéves korára – még tart az eljárás.

Megfigyelhető, hogy hosszú idő távlatában a fiatalok is felejt, keverődnek előtte az ügyek, előfordul, hogy nem is tudja, melyik ügyében kérdezik.

Úgy gondolom, ha a fiatalok tettét nyomban követné a bírósági felelősségre vonás, talán nem kerülhetne ismét összeütközésbe törvényeinkkel.

Az eljárások elhúzódása megkérdőjelezi, hogy alkalmas-e a törvényben azt a meghatározott célt betölteni, miszerint a fiatalokkal szemben alkalmazott büntetés vagy intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalok helyes irányba fejlődjenek, és a társadalom hasznos tagjává váljanak.

Ezek a megállapítások és tapasztalatok azt jelzik, hogy elsősorban új büntető-eljárási kódexre van szükség, mert a mostani formájában alkalmatlan a korszerű, gyors ítélkezési mechanizmus megteremtésére.

A Magyar Köztársaság Országgyűlése az 1991. évi LXIV. törvénnyel 1991. évi november 22. napján kihirdette A Gyermek Jogairól New Yorkban 1991: november 20-án

¹² Népszabadság, 1996. szeptember 11. sz., 4. old.

¹³ Népszabadság, 1996. szeptember 11. sz., 4. old.

¹⁴ Népszabadság, 1996. szeptember 14. sz., 1. old.

¹⁵ Dr. Bujáky Kinga: A fiatalok büntetőjogi változásokról. *Ügyészek Lapja*, 1996/2. sz.

elfogadott Egyezményt (a továbbiakban Egyezmény). A törvény rendelkezései alapján az Egyezmény rendelkezéseit 1991. november hó 6. napjától kell alkalmazni.

Az Egyezmény a gyermeki jogok széles skáláját érinti, melyek számos jogszabályunkban fellelhetők – mint az alkotmányban, a házasságról, a családról és gyámságról, a szakképzésről, a közoktatásról meg a gyerekek jogairól szóló törvényben-, közülük is jelentősek a fiatalkorúak büntetőjogához kapcsolódó jogok.

Az utóbbi időben beindult büntetőjogunkban az Egyezmény normáival való összevetése, a jogszabály módosításokkal, korrekciókkal elsődleges cél, hogy érvényre kell juttatni a gyermekek érdekeit, jogait.

A jogalkotás, ha hosszú is, de kis léptékekkel tapasztalható már egy kedvező elmozdulás.

Az 1995. évi LXI. törvény a Büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény módosításáról, valamint az 1995. évi XLI. törvény a büntető jogszabályok módosításáról mérföldkőnek tekinthető a büntető igazságszolgáltatást, és azon belül a fiatalkorúakat illetően.

Erre mutatnak a fiatalkorúakra vonatkozó egyes új büntető eljárási és anyagi jogi szabályok hatályosulásának tárgyában Pest megyében folytatott ügyészi vizsgálat tapasztalatai, amely – többek között – a vádemelés elhalasztásának, és a tárgyalás mellőzésének indítványozási gyakorlatára terjedt ki.

Az Egyezmény – egyebek mellett – kimondja, hogy az abban részes államok „...minden lehetséges és kívánatos esetben tegyenek intézkedéseket a gyermekek ügyeinek bírói eljárás mellőzésével való kezelésére...”

Ebben az irányban tettünk egy lépést az 1995. szeptember 1-jén hatályba lépett 1995. évi XLI. törvény elfogadásával bevezetésre került vádemelés elhalasztásával.

Pest megyében az 1995. szeptember 1. és 1996. december 31. között eltelt időben összesen 149 fiatalkorú ellen történt vádemelés elhalasztása.

A felülvizsgált 54 ügyben szereplő 69 fiatalkorúból koruk szerint az elkövetés idején öt 14 éves, huszonöt 15 éves, huszonnégy 16 éves és tizenöt 17 éves volt. Egyedül 40, ketten 21 és háromnál többen 8 fiatalkorú követett el bűncselekményt.

A fiatalkorúak által elkövetett cselekmények többnyire vagyon elleni cselekmények (összesen 50), közülük gyakorisággal lopás vétsége (34), lopás büntette (10), jármű önkényes elvételének vétsége és rongálás vétsége fordult elő. Ezenkívül követtek el, például könnyű testi sértést, súlyos testi sértést, magánlaksértést, garázdaságot, közveszéllyel fenyegetést, hamis vádat, közlekedés biztonsága elleni büntettet, vagy cserbenhagyást.

A cselekményüket elkövető fiatalkorúak beismerésben voltak, a tetteket megbánták, első esetük volt, hogy a törvénnyel összeütközésbe kerültek, vállalták a kár megtérítését, illetve a szülők közreműködésével rendeződött az.

A fiatalkorúak bűnelkövetésében szerepe volt – többek között – az anyagi haszonszerzésnek, az unalomnak, a szabadidő értelmes eltöltése hiányának, a társaság káros befolyásának, az útonálló kötekedő magatartásnak, a haragnak, vélt sérelmeknek vagy a fiatal személyiségével összefüggő zavaroknak.

A fiatalkorúak 47 százaléka teljes családban élt, illetve 22 százalékban édesanyjuk vagy apjuk, de előfordult, hogy valamelyik rokonuk gondozásában nevelkedtek.

A fiatalkorúak 36 százaléka tanult, 9 százaléka dolgozott, illetve 24 százalékuk otthon töltötte napját, lekötötték magukat a házimunkában, vagy semmittevéssel telt idejük.

A fiatalkorúak az első bűnelkövetésük előtti időben az otthoni, lakóhelyi, iskolai, illetve munkahelyi környezetükben többnyire beilleszkedők voltak, magatartásukkal, életvezetésükkel különösebb probléma nem merült fel.

A fiatalok társadalomellenes magatartásában közrehatott az is, hogy a szülők munkahelyi elfoglaltságuk vagy más okok következtében a gyerekek felügyeletére, ellenőrzésére, kimaradozásuk figyelemmel kísérésére kevés időt fordítottak, vagy egyáltalán nem figyeltek oda.

Amikor azonban a szülő tudomást szerzett a gyereke elkövetett bűnesetéről, több esetben felerősödött benne a felelősségérzet és segítőtleg állt a gyereke mellé, hogy magatartásában, életvitelében pozitív változás álljon be.

A jogintézmény bevezetésének kezdetén általánosabb volt a vádemelés elhalasztása tartamának 2 évi felső határában való megállapítása, majd a későbbiekben jobban változott az ügyekhez igazodó differenciáltabb ügyész gyakorlat, így jelenleg általános az 1 évi alsó határ.

A fiatalok magatartása, életvitel, illetve az elkövetett tette és következményei, ezenkívül a szülők, az otthoni környezet körülményei, feltételei – többek között – azok a meghatározó szempontok, amelyek kihatással vannak a vádelhalasztás tartamának megállapításánál.

Azokban az esetekben, amikor a fiatalok családi életében valamilyen zavarok voltak, nevezetesen egyedül nevelő szülő esetében, amikor az beteg volt, vagy nevelési, gondozási feladataiban tartósan akadályoztatva volt, és emiatt kevésbé tudott hatni gyerekeire, különösen, ha az nehezen nevelhető volt, ilyenkor hosszabb tartamra volt szükség.

A pártfogók kirendeléséről hozott határozatokból tapasztalható volt – kevés kivételtől eltekintve –, hogy a vádemelés elhalasztásának intézményének bevezetése felkészületlenül érte a gyámhatóságokat. Egyrészt annak fogalma, szerepe keveredett előttük, másrészt az új jogintézményből fakadó végrehajtási feladatukat tévesen értelmezték, és ebből eredtek a törvénysértő intézkedések.

A kézbesített ügyész határozatokat követően, a gyámhatóságok részéről az eddig alkalmazott évtizedes tapasztalatok alapján születtek a legkülönbözőbb határozatok. Közte rendelkeztek megelőző pártfogolásról, védő- és óvintézkedésről, a jogszabályok különféle felhívásával. Társadalmi pártfogó kirendeléséről határoztak, illetve zavaros hivatkozásaik voltak a bíróság és az ügyészség szerepére, rendelkezésére.

A határozatok többségéből nem tűnik ki a vádelhalasztás jogintézményének az a tartalma, amely a törvényhozót ennek elhatározására és bevezetésére indította.

A fenti megállapítások bemutatására tanulságosak az alábbi példák.

A Sz-i gyámhatóság 10.512/1996. számú pártfogót kirendelő határozatában hivatkozás történik különböző hatóságokra és azok szerepére. Nevezetesen: „A bíróság a pártfogolt részére az alábbi magatartási szabályok betartását írta elő.” Majd „Figyelmezteti a pártfogoltat, hogy a pártfogó felügyelet tartama alatt a bíróság és a gyámhatóság határozatát személyi igazolványa betétjeként magánál köteles tartani.” Továbbá a határozat indoklásában erről szól: „A Pest megyei Főügyészség határozatával a fiatalok T.K.-t szándékos rongálás vétségének elkövetése miatt vádemelés elhalasztásáig, 1997. május 28-ig pártfogó felügyeletre ítélte.”

A vádemelés elhalasztása esetén a pártfogolt a Bv. tv. 103. §. (4) bekezdés a) pontja alapján jelentkezni köteles a „gyámhatóság felhívására a gyámhatóságnál, illetve a hivatásos pártfogónál.” A cs-i gyámhatóság ezt figyelmen kívül hagyva a 1294/1995. számú határozatában úgy rendelkezett, hogy a fiatalok P.S. „pártfogolt köteles havonként jelentkezni S.L.-né társadalmi pártfogónál, munkájáról és életviteléről köteles beszámolni.”

A gy-i gyámhatóságnak a fiatalok R.L. ügyében 1611-3/1995. számú pártfogó kirendeléséről hozott határozata pontatlan, tévesek az intézkedés alapjául szolgáló jogszabályok – utal a Csjt. 92/A. §. (1) bekezdés a) pontjára, továbbá az 51/1986./XI. 26./

Mt. rendelet. 2. §. (3) bekezdésére, a 6/1980./VI.24./OM. sz. r. 16. §. (2) bekezdésére, valamint a 12/1987. MM. sz. rendelet 37. §-ában foglaltakra -, az tartalmában előgondozás elrendelésének felel meg, mint arra utal is indoklásában, hogy a „Pest megyei Főügyészség 3741/1995. sz. vádirata alapján rendelt ki pártfogót.”

Arról nincs említés a határozatban, hogy vádemelés elhalasztás miatt vált szükségessé a pártfogó kirendelése, továbbá nincs hivatkozás annak jogalapjára.

Az utóbbi időben már érkeztek elfogadható, példás határozatok, a-melyek szakszerűek, tartalmazzák azokat a tényeket és jogszabályi hivatkozásokat, melyek a vádelhalasztással kapcsolatosan szükségesek, illetve törvényi követelmények.

A szakma különböző képviselői részéről többféle vélemény hangzott el a vádemelés elhalasztása célját, hasznosságát illetően. Így a kollégáim egy része a szakmai fórumon úgy vélekedett: egyáltalán szükséges volt-e ennek a jogintézménynek a bevezetése, mivel ezzel több lesz az ügyész munkája.

Másfelől olyan értékítéletek születtek, miszerint a jogalkotói szándék mögött az állhatott, hogy „csináljunk már valamit a fiatalok bűnözés problémájával.” Tehát az intézkedés inkább szolgál a bíróságok elviselhetetlen terheinek csökkentésére, sem mint a fiatalok érdekeinek érvényesítésére.¹⁶

Érthető minden újtól való idegenkedés, szembenállás, így bennem is kérdésként merült fel, hogy a vádemelés elhalasztása valóban működőképes lesz-e. Azzal ugyanis, hogy az ügyész vádelhalasztás felől intézkedik, az ügy még nem fejeződik be, mivel a fiatalok egy évtől két évig terjedő időre pártfogó felügyelet alatt áll, és ebbe segítőleg a hivatásos pártfogó lép be.

Álláspontom, hogy a sikeres pártfogolás az eredményes vádemelés elhalasztásának záloga lehet. Erről erősítenek meg a vádelhalasztásnak közel másfél éves tapasztalatai.

A jogintézmény bevezetésének kezdetén alkalmazott és most lejárt vádelhalasztások tartama a vizsgált ügyekben eredményes volt. A pártfogók jelentései alkalmasak voltak a pártfogolás tapasztalatainak értékelésére.

A pártfogoltak elfogadták a pártfogók útmutatásait és igyekeztek azt betartani, követni. Újabb bűncselekményt nem követtek el.

Az egyik fiatalok az anyjával egy munkahelyen dolgozik, rendszeresen eljár dolgozni, otthon szófogadó. A másik fiatalok az általános iskola elvégzése után újabb tanulmányok folytatására határozta el magát.

Az, hogy a vádelhalasztás tartama milyen eredménnyel zárul, függ – és nem kis mértékben – a pártfogó felügyelet hatékony közreműködésétől is.

A hivatásos pártfogók jól látják a felügyelet elsődleges célját: a fiatalok érdekében segítségnyújtásra van szükség. A pártfogó személye, felkészültsége meghatározó lehet a rábizott fiatalok életvitele, társadalmi beilleszkedése segítésében, azonban tanácsain, ellenőrző szerepén kívül annyira fontos lenne, hogy rendelkezésére álljanak azok a szükséges társadalmi és gazdasági feltételek, eszközök, melyek a pártfogolás eredményességét jelentenék.

A megyében például néhány önkormányzat nem tud helyiséget biztosítani a fogadóórák megtartásához, illetve teremért kér. Problémát jelent a túlkoros fiatalok beiskolázása és munkába állítása.

Elengedhetetlennek látszik a pártfogó szolgálat szerepének és hatékonyságának növelése, a pártfogó szervezet megerősítése.

¹⁶ Dér Mária: Mi az oka, hogy Magyarországon a pártfogó felügyeleti mesterség „lábra nem tud kapni”? Alkotmányos büntetőpolitika, bűnmegelőzés a család évében. Az I. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga. A Kriminológiai Közlemények különkiadása, Budapest-Szolnok, 1996. -166 old.

A pártfogók szerint szükséges lenne, hogy a határozat kihirdetésekor- az egyéb érdekelttel mellett – a hivatásos pártfogó is jelen legyen.

Tapasztalat, hogy sok esetben a hivatásos pártfogónak kell tudatosítani, hogy mi a vádelhalasztás tartalma, szerepe és jelentősége, ugyanis hajlamosak azt bagatellizálni.

A jogszabály hatálybalépése idején a megyében a fiatalok ügyésze a hivatásos pártfogókkal áttekintette a törvény célját, az abból adódó ügyészi, gyámhatósági és pártfogói alkalmazási feladatokat, illetve a várható gyakorlatot.

Az eddigi Pest megyei tapasztalatok kedvezőek, az arra alkalmas ügyekben gyakran élünk a vádemelés elhalasztásával: a fiatalok és a törvényes képviselők kedvezően fogadták, elvélve fordult elő panaszbejelentés. A határozat kihirdetésekor több esetben a hivatásos pártfogók a fiatalokkal és a szülővel együtt jelentek meg.

Előfordult, amikor a védő már iratismertetésekor indítványozta a fiatalokkal szembeni vádemelés elhalasztását és ez találkozott az ügyészi állásponttal.

Bizakodó vagyok az új jogintézmény hasznosságát illetően, az alkalmazásától várható az eljárás lerövidülése, amelynek igazi célja, hogy a vádemelés elhalasztásának tartama eredményesen teljen el, tehát ne kerüljön sor vádemelésre.

A Be-t módosító 1995. évi XLI. törvény egyik jelentősége, hogy teljesen eltörölte a vétségi eljárás tilalmát. A hivatkozott törvény rendelkezései alapján a fiatalokkal szemben is mód van tárgyalás mellőzésével felfüggesztett szabadságvesztés, pénzbüntetés kiszabására, illetve önálló büntetesként foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás vagy kiutasítás, továbbá intézkedésként próbára bocsátás alkalmazására.

Ismert, hogy Pest megyében a megyék átlagánál rosszabb a bírósági eljárás elhúzódása, ezért a tárgyalás mellőzésével folytatott eljárásnak itt különösen nagy a jelentősége.

A fiatalok ügyészei felismerték a jogintézmény célját, jelentőségét, annak hatálybalépését követően és napjainkban is, bátran élnek az indítványozás jogával.

A tárgyalás mellőzésének indítványozására 1995. szeptember 1-je és 1996. december 3-1-e közötti időben, a megyében 119 ügyben összesen 141 fiatalokkal szemben került sor.

A cselekmények egyszerű meg-ítélésűek, a tényállások tisztázottak és bizonyítottak, a vádlottak beismerésben voltak, azonkívül tettüket megbánták.

Az elkövetett cselekmények számottevően vagyron elleni cselekmények, gyakorisággal lopás vétségek, melyek pénz, kerékpárok, műszaki cikkek, ruhaneműek, szerszámok és más használati tárgyak megszerzésére irányultak.

Előfordult továbbá garázdaság, könnyű testi sértés, súlyos testi sértés, ittas járművezetés, segítségnyújtás elmulasztása, közfeladatot ellátó személy elleni erőszak, magánlaksértés, közveszéllyel fenyegetés és cserbenhagyás elkövetése.

Amikor az okozott kár nem térült meg, a fiatalok több esetben ígéretet tettek annak megtérítésére, illetve esetenként szülői segítséggel törekedtek annak rendezésére.

A vizsgált ügyekben tárgyalás tartására – vádlott, védő, törvényes képviselő, magánfél vagy egyéb érdekelt, illetve ügyész kérésére – nem került sor.

Az ügyészek minden esetben próbára bocsátást indítványoztak, és a bíróság is ezt a jogintézményt alkalmazta.

A tárgyalás mellőzésének hasznossága a tárgyalási terhek csökkentésén kívül, a fiatalokkal szemben indított büntetőeljárás időszerűségén mérhető, ugyanis gyorsítja az eljárás befejezését.

A bíróság minden esetben az ügy érkezésétől számított 30 napon belül, gyakran egy-két hét alatt meghozta az ügydöntő határozatát.

JEGYZETEK

- *Dr. Gibicsár Gyula: A gyermek- és fiatalkorúak devianciájának okai és főbb jellemzői. Magyar Jog, 1996/9. sz.*
- *Dr. Nagy Ferenc: A fiatalkorúak büntetőjoga reformjának szükségességéről. Magyar Jog, 1994/5. sz.*
- *Dr. Lévai Miklós: A fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben kiszabható büntető szankciók reformja. Magyar Jog 1994/6. sz.*
- *Gosztonyi Géza és dr. Kerecsi Klára: A családsegítő és a pártfogó szolgálatok lehetséges szerepe a bűnmegelőzésben. Kriminológiai és Kriminálisztikai Évkönyv, 1994. Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok, XXXI., Budapest, 1994.*
- *Dr. Kerecsi Klára: Konceptió a büntető törvénykönyv szankciórendszerének átalakításához (különös tekintettel a hazai pártfogó szolgálat működésére. Kriminológiai Közlemények 53. sz. Magyar Kriminológiai Társaság, 1996.*
- *Dr. Orell Ferenc János: A gyermekvédelem rendszerének illetve a fiatalkorúak büntetőjogának gyakorlatáról ügyészi szemmel. Magyar Jog, 1994/8. sz.*
- *Dr. Orell Ferenc János: A fiatalkorúak büntetőjogi reformjáról ügyészi szemmel. Belügyi Szemle, 1996/10. sz. Dr. Orell Ferenc János*